

ΝΩΝΤΑ ΤΣΙΓΚΑ: Πολιορκημένοι του έρωτα και της ελευθερίας

(για την Αηδονόπιτα του Ισίδωρου Ζουργού)

*Ας μας παρηγορεί
Τουλάχιστον η σκέψη,
Πως δεν θα γεννούμε
Σαν πριν, άλλη φορά.
Και πώς τα βάρη ετούτα
Τα σήκωσε η καρδιά μας
Μόνο για μια φορά.
Η καρδιά μας, που ο ιδρώτας της
Σ' αίμα πηχτό είχε στάξει.*

GEORGE GORDON SIXTH LORD BYRON

Childe Harold (Μτφρ. Μαρία Ι. Κεσίση) ¹

Η βιβλιοπαραγωγή στη Ελλάδα βρίσκεται στην πιο δυναμική εποχή της. Δέκα χιλιάδες τίτλοι περίπου είχαν εκδοθεί το 2006. Από αυτά το 45% ήσαν μεταφράσεις ξένων συγγραφέων ενώ η ντόπια παραγωγή κάλυπτε το 55%. Το 30% των Ελλήνων δεν διαβάζουν κανένα βιβλίο μέσα σ' ένα χρόνο. Το 8.5-10% διαβάζει πάνω από 10 βιβλία το χρόνο. Το 30% έχουν διαβάσει από ένα μέχρι εννέα βιβλία το χρόνο. Το 32% διαβάζουν μόνο βιβλία σχετιζόμενα με την επαγγελματική απασχόληση και τα ενδιαφέροντα του ελεύθερου χρόνου τους. Οι περισσότεροι που δεν διαβάζουν επικαλούνται έλλειψη χρόνου². Όταν ένας συγγραφέας εκδίδει κάποιο βιβλίο απευθύνεται σε 100.000 περίπου συστηματικούς αναγνώστες. Η γλώσσα της στατιστικής τσακίζει κόκαλα με το βάρος των αριθμών. Τι ελπίδες έχουν μερικές από τις δεκάδες χιλιάδες βιβλία που προστίθενται στα ήδη υπάρχοντα στην κυκλοφορία μαζί με πάμπολλα κλασικά που θα διαβάζονται σε όλες τις εποχές να τεθούν στα υπόψη του αναγνώστη; Βρίσκω όμως παρήγορη την ιδέα πως η ανάγνωση είναι κάτι σαν τον έρωτα. Που σου τυχαίνει έξω από στατιστικές

και λίστες υποψηφίων (βιβλίων εν προκειμένω). 'Ερχομαι λοιπόν σήμερα εγώ να σας μιλήσω για ένα βιβλίο. Για κάποιον δηλαδή από τους χιλιάδες ίσως καινούργιους τίτλους που θα κληθεί να διαλέξει ο συστηματικός από σας αναγνώστης για τη χρονιά που διανύουμε. Βαραίνει λοιπόν επάνω μου η ιδέα που στέκομαι να σας μιλήσω για το συγκεκριμένο βιβλίο. Να το ξεχωρίσω από το σωρό και να το υψώσω στα χέρια εύρημα άξιο. Μου αλαφραίνει το άχθος της σκέψης πως στο τέλος καμιά κριτική και καμιά δημοσιότητα δεν είναι ικανή από μόνη της να προκαλέσει κάτι πιο βαθύ που συμβαίνει με τα βιβλία. Ένα ευπώλητο και ευλογητό από τις επιφυλλίδες κριτικής του σήμερα βιβλίο αύριο δεν θα υπάρχει. (Δεν τους θυμάται κανείς. Δικαιοσύνη³). Κι αυτό γιατί «εν τέλει ο αναγνώστης δεν μένει με το συγγραφέα που άκουσε από τα μέσα ενημερώσεως αλλά πηγαίνει με το συγγραφέα που άκουσε τη φωνή του στα έγκατα της υπάρξεώς του. Εκεί συντελείται η τελευταία κρίση⁴...»

Το τελευταίο βιβλίο του Σαλονικιού δασκάλου και συγγραφέα Ισίδωρου Ζουργού που κυκλοφόρησε πριν ένα μήνα (Απρίλης 2008) από τις εκδόσεις Πατάκη είναι το πέμπτο του κατά σειρά που έχει εκδόσει και φέρει τον παράξενο τίτλο: Η αηδονόπιτα. Όταν πρωτάκουσα τον τίτλο του βιβλίου ήρθαν συνειρμικά στο νού μου οι περίεργοι στίχοι του Νίκου Γκάτσου:

*Κι αν θα διψάσεις για νερό
θα στύψουμε ένα σύννεφο
Κι αν θα πεινάσεις για ψωμί
θα σφάξουμε 'να αηδόني.*

Κι ήρθε ο συγγραφέας να μας εξηγήσει πως «η Αηδονόπιτα» είναι ή μεγάλη χίμαιρα, το άπιαστο όνειρο, το ανέφικτο, η επαφή με το νεραϊδοχώρι εκεί πάνω που τρέφει τον ύπνο και τη ζωή των παθιασμένων ανθρώπων. Θα ήταν οπωσδήποτε είδος ευχής και κώδικας επικοινωνίας στα χρόνια της σκλαβιάς τούτη η λέξη. Κι έτσι ο Γκάτσος θα αποδειχτεί γι' ακόμα μια φορά σπουδαίος μελετητής της παράδοσης όπως την μπόλιαζε μέσα στον λόγιο στίχο του κι ο Ζουργός επιμελής και ευρηματικός ερευνητής όταν

καταστρώνει τα βιβλία του κι αρχίζει ν' απλώνει τη συγγραφική του ανάσα πάνω στο υλικό του.

«Παλιομοδίτης» και «συντηρητικός» (με τη σκιά της παράδοσης να μετρά πάνω στη γραφή του), συνεπής στην τροχιά των μεγάλων ελλήνων μαστόρων του λόγου : του Σ. Μυριβήλη, του Η. Βενέζη του Σ. Τσίρκα⁵. Συνοδοιπόρος και μαθητής της σπουδαίας Ζυράνας Ζατέλη και του Νίκου Μπακόλα ο Ζουργός χρόνια τώρα αρθρώνει το δικό του λόγο κι ωριμάζει μέσα στα χρόνια δοκιμάζοντας τη φωνή δοκιμάζοντας το ύψος του. Κάνει ένα βήμα προς την πλευρά των κρίσιμων νοουμένων⁶. Τεχνίτης δόκιμος και χειριστής μετρημένος του ελληνικού λόγου , με ξεκάθαρο όραμα και θρησκευτική προσήλωση προς την αιώνια ροή των πραγμάτων για μια ακόμα φορά θα συγκινήσει τον απαιτητικό αναγνώστη και θα δονήσει τον μυημένο.

Ορίζω την επανάσταση ως έλευση του νόμου, αφύπνιση του δικαίου, αντεπίθεση της Δικαιοσύνης⁷.

Οι μεγάλες ιδέες που γέννησε η γαλλική επανάσταση και ο διαφωτισμός στη δύση κινούν την αναταραχή και τον πόλεμο για την αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού. Κανένα δίκαιο όμως δε μοιάζει να επιτελείται εδώ. Όλα αίμα και χρώματα, βροχή και λάσπη , μπαρούτι και πείνα, κακοτυχίες και ειμαρμένη όλα στο βωμό μαζί, στην εκατόμβη. Ταπεινοί σταυροί και χαμολούλουδα στολίζουν τους τάφους, οι άνθρωποι γεννιούνται και πεθαίνουν θαρρείς κι η κόλαση έχει ανοίξει το χορό. Η εξέγερση μοιάζει να καταπνίγεται. Πως γίνεται μέσα από το μπαρούτι να βγαίνει διάφανο κρύσταλλο; Πως απο το αίμα και τη λάσπη να ξεπηδά η ζωή; Πως μια ματιά στο Μεγάλο Εικοσιένα να μη στέκει βαρετή ούτε και συνηθισμένη;

Ο έρωτας για την ελευθερία, την ποίηση ,τη γυναίκα (εδώ τη Λαζαρίνα).Οι μεγάλες εμβληματικές μορφές του αγώνα που παρελαύνουν. Ο φιλελληνισμός αυτό το δροσερό αγέρι που φύσηξε κάποτε πάνω απο την Ελλάδα. Οι άνθρωποι στην κρεατομηχανή της ιστορίας. Ο Γκάμπριελ ήρωας και άγγελος. ' Άγγελος του θανάτου και της ελευθερίας ("Η Ελευθερία υπάρχει μόνο ως Ελευθερία η θάνατος. Μόνη ελευθερία δεν νοείται" έγραφε ο Χρ.

Μαλεβίτσης).

«Η περιήγηση ενός Αμερικανού φιλέλληνα και η απόλυτη εμπλοκή του στον κόσμο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 είναι η αφορμή να ν' ανασυσταθεί στα μάτια του αναγνώστη ο ελληνικός κόσμος του πρώιμου 19ου αιώνα, ο κόσμος του εμπορίου στα λιμάνια και στις ευρωπαϊκές παροικίες, ο κόσμος των γραμμάτων της Εσπερίας, η ελληνική φιλοκαλία και παράδοση, αλλά και ο βρόντος των όπλων του ξεσηκωμού»⁸.

Ο Γκάμπριελ Θάκερει Λίντον από τα χωράφια της Βοστώνης ολοκληρώνοντας τις ελληνιστικές του σπουδές στο πανεπιστήμιο και διωγμένος από έναν αδικαίωτο έρωτα ακολουθεί τη ρότα του αγαπημένου του Μπάϋρον προς την αγκαλιά της χειμαζόμενης Ελλάδας.

Ο Μπάϋρον ένα κακομαθημένο εκκεντρικό παιδί της γηραιάς Αλβιώνος αλλά και μέγας ρομαντικός ποιητής γνωστός για τα ερωτικά σκάνδαλα και την άστατη ζωή του φτάνει στο καθημαγμένο από την πολιορκία Μεσολόγγι. Ένας εγγλέζος Λόρδος και λόγιος έρχεται ν' αποθέσει την ζωή του πρόσφορο στη λάσπη του Μεσολογγίου εμπυχώνοντας τους έλληνες και τον αγώνα τους. Ο άνεμος του φιλλεληνισμού έχει αρχίσει να φυσάει θεριεύοντας τη θράκα. Ο Γκάμπριελ («Λέγε με Γαβριήλ») φτάνει στα λιμάνια της Μεσογείου κρατώντας στην αγκαλιά του όχι τη γυναίκα που επιθύμησε όσο τίποτε άλλο μα το Childe Harold. Μοναδική του συντροφιά στα ταξίδια του ωκεανού αυτό το βιβλίο του αγαπημένου του Μπάϋρον με την προσκυνηματική γραφή προς το πνεύμα της μεγάλης Ευρώπης. Ένα είδος... «τουριστικού οδηγού» για ποιητές. Λίγο πριν φτάσει στην Ελλάδα σε μια θαλασσοταραχή το βιβλίο βρίσκεται στον πάτο της θάλασσας. Απομένει μονάχα το χοντρό τετράδιο όπου ο Γκάμπριελ θα εξιστορήσει στο εξής μιλώντας στην αόρατη Ελίζαμπεθ, την αγαπημένη του, τα συμβάντα γράφοντας με αίμα και ιδρώτα το βιβλίο της ζωής του. Αγκαλιά με τα ημερολογιά του και το χηνόφτερο θα εμπλακεί στη μεγάλη περιπέτεια του γένους των ελλήνων. Ο έρωτας του για την Ελίζαμπεθ παίρνει σύντομα σάρκα και οστά στο πρόσωπο μιας ελληνίδας της Λαζαρίνας. Η Λαζαρίνα

είναι μια νεκραναστημένη-διόλου τυχαίο το βαπτιστικό της. Σε μια βαρβαρική επιδρομή των Τούρκων στη Σαλονίκη βιάζεται ομαδικά. Θα περάσει καιρός μέχρι να συνέλθει. Όταν αυτό συμβεί θα οδηγήσει την ιστορία. Η Λαζαρίνα κινεί την ιστορία. Αυτή ανάβει τους έρωτες. Για χάρη της στήνονται τα παραμύθια και οι χίμαιρες. Αυτή δίνει νόημα στον πόλεμο. Η αιώνια γυναίκα. Την ακολουθούν θαρρείς στο ελαφοπάτημά της σαν πειθαρχημένες σκιές οι άντρες της ιστορίας. Ο Νικήτας μια αγριεμένη μορφή ανθρώπου του πολέμου. Ο Γιαννακός ο έλληνας Σάντσο Πάντσα πάντα δίπλα του. Ο Ασημάκη εφέντης ο Πρίαμος της Σαλονίκης. Ο Γραμματικός Παναγιώτης μνήμη Ανωνύμου του Έλληνας. Ο Παπάφης. Ο Λόρδος Βύρων και ο Μάγερ στο Μεσολόγγι. Ο Νικόλαος Κασομούλης ο ευγενής μαχητής. Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης σκιά του επιταφίου πάνω στα Φρύδια των Αγράφων. Αλλά και ο Τόμας ένας εγγλέζος Οδυσσέας καιροσκόπος του πολέμου. Στα κεφάλαια του βιβλίου θα περιγραφούν : Η περίοδος του ήρωα στις θάλασσες και τα λιμάνια μέχρι να φτάσει στη Σαλονίκη. Η διαμονή του εκεί. Η πορεία προς τη φωτιά μέσα από τον Όλυμπο και το θεσσαλικό κάμπο. Το φτάσιμο στο Μεσολόγγι. Οι μέρες της πολιορκίας. Οι σκληρές μέρες στις ντάπιες μέχρι την έξοδο. Η μεταμόρφωση του ρομαντικού ήρωα σε άνθρωπο του πολέμου. Κάποτε κρατούσε χηνόπτερο και βιβλία. Τώρα στο χέρι του κρατά ένα ματωμένο ανθρώπινο κεφάλι. (Νικήτα που είσαι;). Ο έρωτας δικαιώνεται. Ο ήρωας ολοκληρώνεται. Βαπτίζεται στα άγρια ήθη του πολέμου. Θέλει να ζήσει.

Μέσα στην πιο απνευματική περίοδο του ανθρώπινου πολιτισμού που ζούμε η αναδρομή σε μια ιστορική περίοδο καθώς βιώνουμε το τέλος της ιστορίας μοιάζει Δον Κιχωτικό όραμα. Όμως να τι λέει ο Αμερικανός φιλόσοφος Εμερσον (1803-1882): «Μην πιστεύεις καθόλου στα περασμένα. σου δίνω τον κόσμο καινούργιο...Σε ώρεςσχόλης σκέπτεσαι πως πίσω σου υπάρχει αρκετή ιστορία, αρκετή Λογοτεχνία και αρκετή επιστήμη, ικανές να εξαντλήσουν τη σκέψη σου και να προδιαγράψουν το μέλλον σου και κάθε μέλλον. Στις ώρες της διαύγειας θα δής, ούτε μια γραμμή γράφτηκεν ακόμα»⁹.

Ο Μάνος Κοντολέων γράφοντας για το προηγούμενο βιβλίο του Ι.Ζ. έλεγε: Ο Ζουργός έγραψε ένα μυθιστόρημα που δείχνει να αγνοεί το επίκαιρο σήμερα και να στρέφεται προς το διαχρονικό χτές. ένα χτές βουτηγμένο στη δυναμική της παράδοσης και την υπαινικτικότητα του θρύλου¹⁰.

Μέσα από συνεχείς ανατροπές του μύθου και αιφνιδιασμούς ο Ζουργός καταφέρνει να κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Μια παραμυθένια πλοκή και ακαταπρόβλεπτα ποιητική γλώσσα. Δυνατή μου μένει η περιγραφή ενός κοπαδιού. Λέει για τα πρόβατα που βόσκουν στην πλαγιά με τα κουδουνάκια περασμένα στο λαιμό: «Μικρές σκυφτές εκκλησιές». Αυτό μου θύμισε το στίχο του Δ. Σολωμού στους ελεύθερους πολιορκημένους : «Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει» στίχο στον οποίο στάθηκαν με θαυμασμό και ο Ελύτης και ο Σεφέρης.

Αξιέπαινη η αναβίωση ολόκληρου του λεξιλογικού πλούτου μιας εποχής, λέξεις που ξεχάστηκαν στην καθομιλουμένη σήμερα δεν μοιάζουν διόλου παράταιρες και αναπνέουν φυσιολογικά μέσα στο κείμενο. Τα ιστορικά γεγονότα ακριβή και καιρία αναφέρονται η περιγράφονται χωρίς να κουράσουν. Οι προμετωπίδες στα κεφάλαια ζουν και εναρμονίζονται με το κείμενο. Αφήνουν την κερένια σταγόνα τους να στάξει μέσα του και διαλύονται μέσα στο κειμενικό σώμα λες και είχαν γραφεί γι' αυτό η το ανάποδο. Σαν το κείμενο να 'χει γραφεί για 'κείνες.

Το παρελθόν ξαναστήνεται σαν αίτημα και σαν δίκαιο. Για να ξανακερδηθεί. Στο πολύ καλό σημείωμα του συγγραφέα στο τέλος του βιβλίου διαβάζουμε: Το πιο σημαντικό νομίζω είναι να μπορούσαμε να μιλήσουμε για κείνη τη ρωμιοσύνη και μάλιστα στην ώρα του πολέμου και του αίματος, χωρίς ομφαλόψυχους εθνικισμούς και κυρίως χωρίς να δαιμονοποιούνται συλλήβδην οι αντίπαλοι της εποχής¹¹. Ο θάνατος, ο πόλεμος επανέρχονται αλέθοντας αίμα και κόκκαλα στη εποχή της μεγάλης αναταραχής του γένους. Στα χρόνια του πολέμου οι ζωές στέκουν ασήμαντες μπροστά στον μέγα ολετήρα. Όπως και στο Δόκτωρα Ζιβάγκο του Πάστερνακ το μέτρο για την ανθρώπινη ζωή υφίσταται μεγάλες

εκπτώσεις έτσι και δώ η εξαθλίωσή της και ο αφανισμός μοιάζουν σαν τα πιο φυσικά να συμβούν. Κι όχι μόνον αυτά. Ο εξανδραποδισμός του ιδιωτικού και της πνευματικής διάστασης του ανθρώπου μοιάζει να νικά. Η εξέγερση καταπνίγεται. Το Μεσολόγγι πέφτει. Όμως ο ζωοδότης έρωτας επανέρχεται. Και η ελπίδα της ζωής. Τα παιδιά θα παρασύρουν το χορό και το μύθο με το μέρος τους. Αυτά θ' αναστήσουν τη ζωή, θα παραστήσουν το Θεό στον κόσμο. Καθώς ωφελεί να δούμε τα παιδιά ως την πολυτέλεια της παραχώρησης μιας εικόνας του Θεού στους ανθρώπους¹². Ελπίδα και νόημα αληθινό της βιωτής.

Κι εσύ αναγνώστη δεν είσαι ανυπεράσπιστος ούτε τα ιδανικά σου ξέφτια. Έχεις μαζί το συγγραφέα που δεν είναι παρακμιακός, έχει όραμα και ήθος, κρυστάλλινη διαφάνεια. Καμιά σκοτεινιά. Χειρίζεται την καθαρτήρια παράδοση έτσι ο καθαρισμός των ψυχών και η δικαίωση προσφέρονται ως ψυχική δρόσος στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου κάποιο «απόγευμα καλοκαιριού με σκόνη». Υψηλής αισθητικής πατριδογνωσία είπε κάποιος αγαπημένος φίλος σαν τέλειωσε την ανάγνωση της Αηδονόπιτας¹³. Δεν ξέρω τι θα πεί η επίσημη και σιωπηλή μέχρι τα τώρα για το Ζουργό γλώσσα της κριτικής. Αυτή δεν ευκαιρεί έχει πολύ λίγο χρόνο τώρα τελευταία στη διάθεσή της και φόρτο εργασίας. Δεν ευκαιρεί λέει. Εύχομαι τούτη τη φορά να λύσει τη γλώσσα της και να αποδώσει τη δέουσα προσοχή για ένα βιβλίο που πρόκειται να παραμείνει κλασσικό. Για να μην συνεχίσει να εκτίθεται. Γιατί η σιωπή δεν είναι πάντοτε χρυσός. Και για να μη συμβεί ότι συνέβη με την Σκιά της πεταλούδας. Εκείνη μετράει ήδη την 19η έκδοσή της. Η κριτική σίγησε με σημασία κι ...η πεταλούδα πέταξε υψωμένη από τους αναγνώστες καθώς διαδόθηκε από στόμα σε στόμα σαν τη μεταλαβιά.

Αναφορές

1. LORD BYRON Childe Harold (Μτφρ. Μαρία Ι. Κεσίση) Εκδόσεις Σπανός
2. Στοιχεία Από το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου στο επίσημο site
3. Γ. Σεφέρης Ποιήματα Εκδόσεις Ικαρος
4. Χρ. Μαλεβίτσης Ο νεοελληνικός Λόγος, Αρμός-1997)

5. Χρ. Γιανναράς Επιφυλλίδες Καθημερινή 25/9/2005
6. Γ. Βέη Κριτική για τα αποσπάσματα από το Βιβλίο του Ωκεανού, Ελευθεροτυπία 28/9/2001
7. Jules Michelet Ιστορία της Γαλλικής επανάστασης –Εισαγωγή Εμπορική Τράπεζα
9. Β.Ν.Τατάκη Η πορεία του ανθρώπου, Οι εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα 1984
10. Μάνος Κοντολέων Η κρίση της κριτικής Περιοδικό Διαβάζω ,Φεβρουάριος 2006
- 8,11,12. Ι. Ζουργού Η αηδονόπιτα, Σημείωμα του συγ-γραφέα σελ 589-90, Εκδόσεις Πατάκη, Απρίλιος 2008
13. Χαρ.Παπαδόπουλος Προσωπική επικοινωνία

[δημοσιεύθηκε στην ΟΔΟ στις 12.6.2008]